

Тема 12

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ

- 12.1. Економічний зміст поняття «інтелектуальний капітал»
- 12.2. Класифікація видів інтелектуального капіталу
- 12.3. Типи інтелектуального капіталу
- 12.4. Сутність нематеріальних активів
- 12.5. Нематеріальні ресурси та їх класифікація
- 12.6. Захист прав використання нематеріальних активів

12.1. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ»

Нині активно розвиваються такі наукомісткі галузі, як біотехнологія, генна інженерія, комп'ютерне програмування тощо. Інтелектуальна економіка стимулює отримання достатньо високих прибутків на малій базі капіталу та кількості працюючих.

Слід зазначити, що ринок є «вимірювальним пристроєм» людської праці. Енергія людської праці в кінцевому підсумку знаходить свій вираз у формі числа (вартості товару, ціни товару) в ринковому середовищі. Елементами товарності є не лише матеріальні речі, предмети і послуги, а й результати інтелектуальної праці – ідеї, управлінські рішення, винаходи, сорти рослин тощо. Ось чому в динамічному ринковому середовищі по відношенню до результатів інтелектуальної праці використовують терміни «інтелектуальна власність», «інтелектуальний потенціал», «інтелектуальний капітал», «комерціалізація інтелектуальної власності» тощо.

Зосередемо увагу на розкритті економічного змісту поняття «інтелектуальний капітал», який охоплює всі інші означені терміни в інтелектуальній економіці. Проблема визначення поняття «інтелектуальний капітал» цікавила багатьох вчених, серед них Е. Брукінг, В. Л. Іноземцев, Б. Б. Леонтьєв, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. На думку Е. Брукінга, «інтелектуальний капітал» – це термін для позначення нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати, посилюючи конкурентні переваги. Складовими частинами інтелектуального капіталу є: людські активи, інтелектуальна власність, інфраструктурні й ринкові активи. Під людськими активами мається на увазі сукупність колективних знань співробітників підприємства, їхніх творчих здібностей, умінь вирішувати проблеми, лідерських якостей, підприємницьких і управлінських навичок» [16]. Наведена оцінка

дана з позиції практика, що активно використовує у творчій діяльності нематеріальні активи, оцінка й управління якими реально здійснені.

В. Л. Іноземцев визначає інтелектуальний капітал у такий спосіб: «Інформація й знання, ці специфічні по своїй природі й формам участі у виробничому процесі фактори, у рамках фірм приймають вигляд інтелектуального капіталу. Інтелектуальний капітал являє собою щось начебто «колективного мозку», що акумулює наукові й повсякденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й організаційну структуру, інформаційні мережі й імідж фірми» [17]. Складові частини інтелектуального капіталу, відповідно до точки зору В. Л. Іноземцева: по-перше – людський капітал, втілений у працівниках компанії у вигляді їхнього досвіду, знань, навичок, здібностей до нововведень, а також до загальної культури, філософії фірми, її внутрішнім цінностям; по-друге – структурний капітал, що включає патенти, ліцензії, торговельні марки, організаційну структуру, бази даних, електронні мережі.

Під інтелектуальним капіталом Б. Б. Леонтьєв розуміє вартість сукупності наявних у нього інтелектуальних активів, включаючи інтелектуальну власність, його природні й придбані інтелектуальні здібності й навички, а також накопичені їм бази знань і корисні відносини з іншими суб'єктами [18]. Цінність суб'єкта інтелектуального капіталу завжди повинна розглядатися в співвідношенні з реально очікуваними результатами його інтелектуальної діяльності й на цій підставі повинна виражатися відповідною вартістю. Інтелектуальний капітал є провідним капіталом і складає основу будь-якого підприємства на сучасному етапі розвитку ринкової економіки.

Глибоким є дослідження сутності інтелектуального капіталу О. Бутнік-Сіверського, в роботі якого «інтелектуальний капітал – це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, властиву лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості [19]. Як економічна категорія інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості». Сутність інтелектуального капіталу як економічної категорії визначається як система відносин різних економічних суб'єктів з приводу раціонального, стійкого його відтворення на основі прогресивного розвитку науки з метою виробництва конкретних товарів, послуг, доходу, підвищення життєвого рівня, рішення проблеми нерівномірності світового й регіонального розвитку на основі персоніфікованих економічних інтересів суб'єктів.

Інтелектуальному капіталу властивий більш високий рівень розвитку в порівнянні із уже відомими функціональними формами капіталу, критерієм чого є більш стійкий рівень економічного росту

суспільства, ефективності його структур. Інтелектуальний капітал, розвиваючись на основі попередніх форм капіталу, вбирає в себе їхні основні властивості й одночасно має власний зміст. Інтелектуальним капіталом у сучасних умовах можуть володіти люди будь-яких професій, здатні до творчого мислення, тому що їхнім капіталом стає здатність до неординарних вчинків і дій. Але присвятити себе науковій або будь-якій іншій інтелектуальній діяльності вони вирішують тільки тоді, коли вони можуть очікувати від цього вигоди, як грошової, так і морально-психологічної, переважаючої вигоди простих носіїв робочої сили.

Дослідники та практики притримуються думки, що на рівні підприємства інтелектуальний капітал є сумою трьох складових:

1. *Людський капітал* – сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам підприємства.

2. *Структурний капітал* – програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки, організаційні механізми, які забезпечують продуктивність працюючих та функціонування підприємства.

3. *Споживчий капітал* – майбутні споживачі продукції підприємства, її спроможність задовольнити їх запити.

Основою цих складових є людські ресурси – найбільш динамічна компонента спроможності підприємства отримувати прибуток впродовж тривалого часу. Вважається, що людський капітал не може бути власністю підприємства, а структурний капітал може бути оформлений у власність і може виступати в якості об'єкту купівлі-продажу. Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені в прибуток та оцінені. Таке широке визначення, охоплює будь-які технологічні, управлінські та ринкові новини, які можуть бути інновацією, тобто приносити додатковий прибуток.

Загальні властивості інтелектуального капіталу зводяться до наступного:

1) капітал виступає як економічна категорія і за своїм соціально-економічним змістом не є майном;

2) капітал має вартісну оцінку і є «самозростаюча» вартість;

3) капітал існує лише за певних соціально-економічних умов, властивих ринковому середовищу;

4) капітал розглядається як авансована вартість і після завершення кругообігу повертається з додатковим доходом;

5) капітал є частиною багатства (фінансових ресурсів) підприємця (сума вартісної оцінки майна та коштів), може бути інновацією.

Безумовно, інтелектуальний капітал (від лат. *intellectualis capitalis* – розумовий, головний або головні пізнання) – це один з різновидів

Економіка підприємства

капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, характерну лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості. Інтелектуальний капітал має надзвичайно складну сутність та багатовекторність прояву, що визначається механізмом його функціонування.